

Livia CĂLIN

Livia CĂLIN

**LOCUL ȘI ROLUL RAPORTULUI DONAȚIEI
ÎN CONTEXTUL ÎMPĂRȚELII MOȘTENIRII**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2023**

Referenți științifici:
Prof.univ.dr. Gabriel OLTEANU
Conf.univ.dr. Oana GHIȚĂ

Copyright ©2023 Editura Universitaria
Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

ISBN 978-606-14-1967-8

**LUCRAREA DE FAȚĂ REPREZINTĂ TEZA DE DOCTORAT SUSȚINUTĂ
PUBLIC ÎN ANUL 2007 – CONȚINE CADRUL LEGISLATIV ȘI
CODUL CIVIL ÎN VIGOARE LA ACEA DATĂ.**

© 2023 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

TITLUL I

DREPTUL DE MOȘTENIRE ȘI TRANSMISIUNEA SUCCESORALĂ FUNDAMENTUL ÎMPĂRTELII SUCCESORALE

CAPITOLUL I

NOȚIUNI INTRODUCTIVE PRIVIND SUCCESIUNILE ÎN GENERAL

Secțiunea I

Dreptul succesoral- ramură a dreptului civil

Omul constituie entitatea ce reprezintă scopul principal și ultim al dreptului. Astfel, dreptul nostru civil reglementează aproape întreaga viață a omului în aspectele sale mai importante, aspecte care privesc persoana fizică, ca subiect de drepturi civile, încă înainte de naștere¹ și până la moarte, ba chiar și în privința consecințelor acestui eveniment. Succesiunea se înscrie între cele mai importante consecințe juridice ale acestui ultim eveniment juridic.

Omul, de-a lungul întregii sale vieți, tinde să adune și să-și constituie un patrimoniu. După moarte, acest patrimoniu va fi transmis către cei ce sunt îndreptățiți să-l primească. Aceștia sunt, de regulă, părinții, soții, copiii și alte rude. Apare, astfel, ideea solidarității între rude, adică fiecare persoană va fi moștenită de către ai săi sau de persoane desemnate de testator în cazul moștenirii testamentare, "transmiterea patrimoniului prin moștenirea reglementată de lege fiind un efect al raporturilor de familie" ².

În locul noțiunii de moștenire, în numeroase situații este utilizat termenul de succesiune. Un exemplu în acest sens, îl constituie

¹ Copilul conceput poate să vină la moștenire, sub condiția de a se naște viu - o aplicare a vechiului adagiu roman *infans conceptus pro nato habetur, quotiens de commodis eius agitur*.

² **Matei B. Cantacuzino**, "Elementele dreptului civil", Editura All, București, 1998, pag. 204.

majoritatea doctrinei³ care preferă să utilizeze termenul de succesiune. Chiar codul civil, în art. 650 și 651, uzitează acest termen. Tot în Codul civil mai întâlnim și termenul de ereditate.

În literatura de specialitate s-a cerut ca într-o viitoare reglementare să se folosească un singur termen datorită dificultăților create de folosirea mai multor termeni⁴. Considerăm că cei trei termeni folosiți de Codul civil - succesiune, ereditate și moștenire - au același înțeles, deci neputând produce dificultăți în interpretare, nu este necesară folosirea doar a unuia singur⁵.

Din dispozițiile art. 644 C. civ. ar rezulta că succesiunea constituie un mod de dobândire a proprietății, deoarece prin ea se transmite un patrimoniu, o fracțiune dintr-un patrimoniu sau anumite bunuri individual determinate din patrimoniul respectiv, deci moștenirea are, de regulă, ca obiect, un patrimoniu.

În acest sens, dreptul de proprietate a fost definit în literatura de specialitate⁶ ca fiind "principalul drept real, prototipul acestora, drept care conferă titularului său atributele - posesiune, folosință (exercitate în mod exclusiv și perpetuu) și dispoziție juridică - asupra lucrului la care se referă, cu luarea în considerare a naturii și destinației acestuia și cu respectarea condițiilor și limitelor ce rezultă din lege".

Dar patrimoniul succesoral este alcătuit și din obligații, nu numai din drepturi, ceea ce înseamnă că succesiunea nu constituie doar un simplu mod de dobândire a proprietății.

³ **Fr. Deak**, *"Tratat de drept succesoral"*, Editura Actami, București, 1999; **Matei B. Cantacuzino**, *op. cit.*; **Mihail Eliescu**, *"Transmisiunea și împărțea moștenirii în dreptul RSR"*, Editura Academiei, București, 1966; **D. Chirică**, *"Drept civil. Succesiuni și testamente"*, Editura Rosetti, București, 2003; **Veronica Soica**, *"Drept succesoral"*, Editura Editas, București, 2003; **Ioan Adam, Adrian Rusu**, *"Drept civil. Succesiuni"*, Editura All Beck, București, 2003; **Alexandru Bacaci, Gheorghe Comăniță**, *"Drept civil. Succesiunile"*, Editura All Beck, București, 2003.

⁴ **Ioan Albu**, *"Observații privind terminologia proiectului Codului civil în materia succesiunilor"*, în RRD nr.8/1973, pag.60 și următoarele.

⁵ **Eugeniu Safta-Romano**, *"Dreptul de moștenire. Doctrină și jurisprudență"*, vol. I, Editura Graphix, Iași, 1995, pag.23 - 24.

⁶ **I. Dogaru, T. Sâmbrian**, *"Drept civil român"*, vol. II, Editura Europa, Craiova, 1996, pag.81.

Din punct de vedere etimologic cuvântul "succesiune" își are originea în limba latină, în cuvântul "*succesio- successionis*" care poate fi tradus prin "înlocuire", "urmare", dar și "succesiunea lucrurilor".

Termenul "succesiune" are două sensuri:

- *lato sensu*, prin succesiune se înțelege orice transmisiune juridică a unor bunuri, indiferent dacă acestea sunt mobile sau imobile, corporale sau incorporale. În acest caz prin succesiune se înțelege continuarea, ca titular de drept⁷ "nu numai transmiterea pentru cauză de moarte, dar și transmisiunea între vii (de exemplu, donatarul succede donatorului, etc)".

- *stricto sensu*, termenul de "succesiune" are două înțelesuri:

Prin succesiune se înțelege transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedată către una sau mai multe persoane în ființă. Astfel, "se poate spune că o persoană succede alteia sau o moștenește"⁸;

Tot noțiunea prin succesiune se înțelege obiectul moștenirii, adică totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale⁹.

În lucrare ne vom referi la termenul de succesiune privit *stricto sensu*.

Persoana decedată al cărei patrimoniu se transmite pe cale de succesiune se numește și *de cuius*, prescurtarea formulei romane "*is de cuius successionis agitur*" - cel despre a cărui succesiune este vorba.

Persoanele care dobândesc prin moștenire unele părți din patrimoniul moștenirii poartă denumirea generică de moștenitori, succesori, erezi, coerezi.

În cazul în care este vorba de moșteniri testamentare, moștenitorii se mai numesc și legatari.

Moștenitorii, după felul succesiunii, pot fi: universali; cu titlu universal; cu titlu particular.

Moștenitorii universali sunt moștenitorii care dobândesc totalitatea drepturilor patrimoniale care au aparținut celui care lasă

⁷ **Raul Petrescu**, "*Drept succesoral* ", Editura Oscar Print, București, pag. 53.

⁸ **Mihail Eliescu**, "*Curs de succesiuni*", Editura Humanitas, București, 1997, pag. 13.

⁹ **M. Eliescu**, "*Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR*", Editura Academiei RSR, București, 1966, pag.19 - 20.

moștenirea.

Moștenitorii cu titlu universal sunt moștenitorii care dobândesc o fracțiune din totalitatea drepturilor patrimoniale care au aparținut celui care lasă moștenirea, adică o fracțiune din patrimoniul succesoral.

Legatarii cu titlu particular sunt legatarii ce dobândesc drepturi numai asupra unor anumite bunuri care au aparținut celui ce lasă moștenirea.

În toate aceste cazuri însă, un moștenitor nu poate să preia mai multe drepturi decât a avut *de cuius*. Acest lucru rezultă din vechiul adagiu roman ridicat la rang de principiu: "*nemo plus juris ad alium transferre potest, quam ipse habet*". ("nimeni nu poate să transmită mai multe drepturi decât are el însuși").

Înainte de a accepta o succesiune, cel care este chemat la moștenire se numește succesibil, iar după ce a acceptat moștenirea, persoana respectivă poartă denumirea de succesor. Regulile ce guvernează instituția moștenirii se aplică numai morții unor persoane fizice, nu și în cazul încetării existenței unor persoane juridice.

Problema temeiului dreptului la moștenire a fost rezolvată în mod diferit astfel:

- Marii autori de drept civil dinaintea de Revoluția franceză de la 1789 susțineau că moștenirea își are temeiul în dreptul natural, ea fiind rațiunea naturală care guvernează toți oamenii;
- Marii autori de drept civil care au redactat actualul Cod civil francez au susținut că moștenirea își are temeiul în dreptul pozitiv al fiecărei țări, aceasta constituind o creație a legii, fără nici o altă rădăcină, în afară de lege.

Aceste opinii diferite au dus până la urmă la împărțirea succesiunii în două: succesiunea legală; succesiunea testamentară.

Succesiunea legală își are temeiul în dreptul natural care are la bază patru idei:

- ideea obligației morale, obligație pe care *de cuius* o avea față de familie și față de o anumită categorie de moștenitori, moștenitorii rezervatari, pentru a le asigura cele necesare traiului, aceștia fiind continuatorii persoanei defunctului;
- ideea afecțiunii prezumate. S-a prezumat că defunctul față de

persoana care îl moștenește trebuie să aibă o anumită afecțiune, afecțiune care se îndreaptă în special asupra moștenitorilor rezervatari. Din această cauză întotdeauna la moștenire vin rudele cele mai apropiate, presupunându-se că defunctul avea o afecțiune mai mare față de ele;

- ideea de "*heredes sui* " adică de a lua înapoi ceea ce-i aparține prin contribuție la constituirea patrimoniului familial;

- ideea de consolidare a familiei prin conservarea bunurilor moștenite.

Patrimoniul lui *de cujus* nu-și pierde prin moartea acestuia caracterul de universalitate juridică, transmitându-se ca atare către cel sau cei care prin voința testatorului sau puterea legii sunt chemați să-l moștenească.

Prin moștenire se înțelege transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedată către una sau mai multe persoane în ființă (persoane fizice, persoane juridice).

Secțiunea a II-a

Scurt istoric cu privire la evoluția dreptului succesoral

1. Considerații introductive

Dreptul la moștenire își are originea încă din comuna primitivă, atunci când caracterul cu totul rudimentar al uneltelor i-a constrâns pe oameni să se unească pentru a înfrunta forțele naturii și animalele sălbatice, și pentru a-și procura cele necesare pentru a putea supraviețui¹⁰. În această perioadă, proprietatea privată nu exista încă, era numai o stăpânire personală, de fapt, asupra uneltelor de vânat și de pescuit, precum și asupra uneltelor agricole (care aparțineau bărbatului) și asupra uneltelor de uz casnic (care aparțineau femeii)¹¹. La moartea bărbatului

¹⁰ **M.O. Kosven**, *"Introducere în istoria culturii primitive"*, Editura Științifică, București, 1957, pag. 99 și urm.

¹¹ **Mihail Eliescu**, *"Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR"*, Editura Academiei RSR, București, 1966, pag. 25.

sau a femeii, uneltele se cuveneau ginții, dar datorită valorii lor foarte mici, se împărțeau între rudele cele mai apropiate în linie maternă a celui decedat (în cazul ginții matriarhale) sau între rudele după tată ale celui decedat (în cazul ginții patriarhale). Moștenirea a început să se dezvolte o dată cu ivirea familiei monogame; casa, gospodăria casnică, animalele domestice, trecând în proprietatea familiei mari patriarhale, și, apoi, în proprietatea familiei mici, monogame. Drepturile familiei asupra casei, gospodăriei casnice, sclavilor, animalelor domestice erau exercitate de șeful familiei - bărbatul. O dată cu moartea acestuia era înlocuit cu un alt șef care exercita toate drepturile ce aparțineau familiei¹². Astfel, moștenirea avea ca obiect transmiterea exercițiului drepturilor asupra bunurilor ce aparțineau familiei, de la un șef de familie la altul, și nu transmisiunea unei universalități de drepturi și obligații, de la un titular de patrimoniu la altul.

O dată cu trecerea timpului, începe să dispară progresiv proprietatea grupului familial, fiind înlocuită, în cadrul unei economii bazate pe schimbul de mărfuri cu proprietatea individuală. Astfel, șeful familiei, care la început era un reprezentant al grupului, devine stăpânul unic, deplin și necontrolat al averii familiei, al muncii și al persoanei, atât a soției sau soțiilor sale, cât și a copiilor săi¹³.

Așadar, într-o societate bazată pe proprietatea privată, dreptul de proprietate nu se putea stinge la moartea proprietarului deoarece, pentru a satisface nevoile economice ale populației dreptul de proprietate individuală asupra mijloacelor de producție nu putea rămâne îngrădit de timpul scurt al trecătoarei vieți omenești, ci, dimpotrivă trebuia prelungit dincolo de moartea proprietarului¹⁴, să devină perpetuu, trecând asupra moștenitorilor.

Pe măsură ce se destrăma proprietatea familială de grup i se recunoaște, treptat, proprietarului, și dreptul de a dispune de drepturile sale pentru timpul cât nu va mai fi.

¹² Noul șef de familie continua să exercite drepturile asupra bunurilor familiei, conducerea grupului, precum și administrarea averii comune.

¹³ **M.O. Kosven**, *op. cit.*, pag. 172.

¹⁴ **M. Eliescu**, *"Moștenirea..."*, pag. 29.

2. Succesiunea în Egiptul antic

În Egiptul antic, moștenirea se împărțea în mod egal între fii și fiice, fiul mai mare luând ceva mai mult, și trebuind, în schimb să se ocupe de funeraliile tatălui. Succesiunea testamentară apare mai târziu, în epoca nouă, fiind introdusă de greci și romani.

3. Succesiunea în dreptul babilonian

În dreptul babilonian, moștenirea se împărțea după numărul copiilor. În cazul fetelor, acestea erau excluse de la moștenire în cazul în care primiseră dotă, iar în caz contrar primeau o parte virilă din averea mobilă a tatălui, dar nu în deplină proprietate, ci numai în folosință, sau frații se obligau să o doteze. În cazul în care o persoană a fost căsătorită de mai multe ori, fii soțiilor sale succesive veneau la moștenire în mod egal¹⁵. Dacă unul din moștenitori era minor, dreptul său la moștenire era mai mare, luând din moștenire, peste partea sa succesorală anumite bunuri mobile, în calitate de terhatum în vederea căsătoriei pe care o va contracta ulterior.

Dreptul babilonian cunoștea numai succesiunea legală, nu și succesiunea testamentară. Bunurile familiale formau un bloc inalienabil pe care tatăl, la moartea sa, trebuia să-l transmită intact succesorilor. O dată cu adoptarea Codului lui Hamurabi, această situație s-a schimbat, tatăl putând avantaja pe unii succesibili încă din timpul vieții, constituind în favoarea lor *donationes inter vivos*¹⁶.

¹⁵ Din acest punct de vedere dreptul babilonian se deosebea de alte legislații care acordau drepturi diferite fiilor ce proveneau din alte căsătorii. Exemplu: în dreptul neobabilonian, copilul născut din prima căsătorie primea 2/3 din succesiunea tatălui, iar cel din a doua căsătorie primea 1/3.

¹⁶ Succesibili care puteau beneficia de aceste *donationes inter vivos* erau: soția, fiicele și fiii.

4. Succesiunea în dreptul evreiesc

Dreptul succesoral evreiesc prezenta anumite trăsături care decurgeau din caracterul familiei patriarhale ce se consolidase definitiv încă înainte de epoca întăririi statului.

La moștenire veneau numai fiii, iar mai târziu și fiicele. În cazul în care defunctul nu avea copii moștenirea era culeasă de părinții săi, iar dacă și aceștia erau precedați, de frații săi.

De regulă, fiul mai mare avea o parte dublă față de ceilalți moștenitori, cu motivația ca patrimoniul familiei să nu se destrame complet.

Cu timpul, s-a admis și dreptul de succesiune reciproc între mamă și fii și de asemenea între soți.

La rândul lui, testamentul nu a avut o importanță prea mare, prin el testatorul nu-și putea lăsa averea decât tot moștenitorilor legali, însă o putea împărți în alte cote decât cele stabilite în mod expres de lege.

5. Succesiunea în vechiul drept indian

În vechiul drept indian, la început, moștenirea era bazată pe dreptul primului născut. Legea lui Manu dispunea că fiul cel mai mare putea lua singur întreaga avere părintească, iar ceilalți trebuiau să trăiască sub tutela sa, așa cum au trăit și sub tutela tatălui¹⁷. Mai târziu, s-a acordat un drept de succesiune și celorlalți fii, dar cel mai în vârstă obținea o cotă mai mare și mai bună din punct de vedere calitativ.

Soția nu avea nici un drept la succesiunea soțului, dar fiul adoptiv avea aceleași drepturi succesoriale ca și fiul legitim.

Totodată, dobândirea moștenirii obliga la anumite ritualuri și sacrificii religioase pentru pomenirea celui mort.

Potrivit dreptului grec, la moștenirea tatălui veneau numai fiii. Numai în cazul în care nu existau fii, veneau la succesiune fiicele. Moștenirea se împărțea în mod egal între fii.

Conform legilor lui Solon, pe de o parte, testament nu se putea

¹⁷ Același principiu apare și în Legea lui Apastamba.

face decât în cazul în care nu existau moștenitori legali, iar, pe de altă parte, nu puteau face testamente femeile, minorii, nebunii.

În cazul în care nu existau moștenitori masculini, ci numai o fiică sau mai multe, tatăl putea face un testament în care să arate cum se va împărți moștenirea precum și care sunt obligațiile fiicei care va primi moștenirea¹⁸.

6. Succesiunea în dreptul roman

În dreptul roman moștenirea legală se mai numea și *ab intestat*, fiind reglementată de Legea celor XII Table. Astfel, conform acestei legi existau următoarele categorii de moștenitori:

1. *Sui heredes*- sunt cei care la moartea lui *pater familias* deveneau independenți (*sui iuris*): fiii, fiicele, soția căsătorită cu manus, precum și nepoții ai căror părinți decedați rămăseseră până în momentul decesului în puterea șefului familiei.

Aceștia veneau la moștenire cu prioritate față de toate celelalte clase de moștenitori¹⁹, purtând denumirea de *heredes sui* (cei care se moștenesc pe ei înșiși) întrucât, în timpul vieții șefului de familie, au colaborat cu acesta la alcătuirea averii familiei. Astfel, acești moștenitori dobândeau practic o avere pe care o făuriseră în comun cu cel pe care îl moșteneau.

Din cadrul acestei categorii mai făceau parte și adoptatul și adrogatul, cu toate că nu erau rude de sânge cu defunctul.

Așadar, apartenența la grupul familial și respectiv dreptul la moștenire rezultă din așa numita rudenie agnatică²⁰ și nu din rudenia de sânge. Acest lucru făcea ca descendenții care nu se mai aflau sub puterea șefului familiei (erau emancipați sau dați în adopție) nu veneau la

¹⁸ Exemplu: tatăl putea să prevadă prin testament obligația pentru fata moștenitoare de a se căsători cu o anumită persoană, iar în cazul în care fata nu dorea să facă acest lucru avea dreptul să se adreseze adunării populare, care o putea scuti de această obligație, lăsându-i totuși moștenirea.

¹⁹ E. Molcuț, D. Oancea, "Drept roman", Editura Șansa, București, 1993, pag. 135.

²⁰ Rudenia agnatică sau civilă avea la bază legătura de subordonare față de *pater familias*.

succesiunea tatălui lor natural, legătura de rudenie civilă cu *pater familias* fiind desfăcută prin emancipare sau adopție. Aceeași era situația și în cazul soției căsătorite fără manus.

În cadrul acestei clase, moștenirea se împărțea pe capete, dacă toți moștenitorii erau de gradul I. Spre exemplu, dacă defunctul lăsa doi fii, fiecare dintre aceștia primea câte $\frac{1}{2}$ din moștenire. Dacă moștenitorii erau de grade diferite succesiunea se împărțea pe tulpini, nepoții de fii venind la moștenire prin reprezentarea succesorală. Astfel, dacă defunctul lasă un fiu și doi nepoți născuți dintr-un alt fiu care era predecedat (a decedat înaintea lui *de cuius*) patrimoniul se împărțea în două: o jumătate o lua fiul în viață iar cealaltă jumătate era culeasă de cei doi nepoți care o împărțeau în mod egal²¹, care luau astfel ceea ce s-ar fi convenit tatălui lor, dacă ar mai fi trăit până în momentul morții șefului de familie.

2. *Agnatus proximus*- veneau la moștenire atunci când nu existau moștenitori *heredes sui*. Aceștia erau moștenitorii colaterali, respectiv frați, veri, nepoții de frate sau de văr. În situația în care nu existau agnați apropiați, cei mai îndepărtați agnați veneau la moștenire în calitate de *agnatus proximus*. Exemplu: dacă existau frați, aceștia veneau la moștenire ca fiind cele mai apropiate rude civile, iar în lipsa acestora verii erau considerați *agnatus proximus*. Dacă, însă, cel mai apropiat agnat refuza moștenirea, nu moșteneau agnatul următor deoarece în acest sistem colateralii nu veneau la moștenire prin reprezentare.

3. *Gentiles*- veneau la moștenire în lipsa celorlalte două clase, moștenirea revenindu-le în bloc. În fapt, nu era vorba de un adevărat drept de moștenire, ci de reîntoarcerea unui patrimoniu privat la comunitatea gentilică din care inițial a derivat²².

Cu timpul, sistemul Legii celor XII Table nu mai corespundea noilor tendințe ce au apărut în privința organizării familiei, astfel că pretorul a intervenit, ocrotind rudele de sânge și consolidând raporturile dintre soți în cadrul căsătoriei fără manus²³. Această nouă reglementare

²¹ **VI. Hanga**, "*Drept privat roman*", Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, pag. 315.

²² **VI. Hanga**, *op. cit.*, pag. 315

²³ **E. Molcuț, D. Oancea**, *op. cit.*, pag. 136.

a fost cunoscută sub numele de *bonorum possessio* și stabilea următoarele clase de moștenitori:

- *Bonorum possessio unde liberi*- cuprindea descendenții defunctului, respectiv atât *sui heredes*, cât și cei care au pierdut drepturile succesoriale după dreptul civil printr-o *capitis deminutio* (exemplu: fiul emancipat și descendenții săi). În ceea ce privește descendenții dați spre adopție, le recunoștea și acestora dreptul la moștenire dar sub condiția ca aceștia să nu se mai găsească în familia adoptivă;

- *Bonorum possessio unde legitimi*- respectiv agnații și gentilii. Spre deosebire de dreptul civil, în situația în care unul dintre agnați repudia moștenirea, aceasta nu devenea vacantă, ci era culeasă de următoarea categorie de moștenitori pretorieni;

- *Bonorum possessio unde cognati*- este vorba despre rudele de sânge ale defunctului care nu sunt în același timp și agnați (exemplu: cazul copiilor față de mama lor în cazul căsătoriei fără manus). Așadar, un agnat, oricât de îndepărtat ar fi fost, îi înlătura de la moștenire pe cognati. Aceștia din urmă veneau la moștenire până la al șaselea și uneori până la al șaptelea grad de rudenie;

- *Bonorum possessio unde vir et uxor*- cuprindea soții căsătoriți fără manus care moșteneau în cazul în care nu existau moștenitori din celelalte clase.

În dreptul clasic, prin două senatusconsulte, împărații au extins și mai mult cercul rudelor de sânge chemate la moștenire²⁴: prin senatusconsultul Tertullian a fost acordat un drept de moștenire mamei față de copiii rezultați din căsătoria fără manus, dar era vorba numai despre mamele care aveau *ius liberorum* (femeia liberă cu trei copii și cea dezrobită cu patru copii), iar prin senatusconsultul Orfitian, au fost chemați la succesiunea mamei, copiii rezultați din căsătoria fără manus care moșteneau înaintea agnaților în cadrul primei clase de moștenitori.

Ulterior, împăratul Justinian a renunțat la sistemul succesoral ce avea la bază rudenția civilă, trecând la un sistem succesoral ce avea la bază rudenția de sânge. Astfel, prin reformele adoptate de Justinian, au fost create patru clase de moștenitori:

²⁴ I. Cătuneanu, "Curs de drept roman", București, 1927, pag. 525.

- *descendenții*- dacă erau de același grad, împărțirea se făcea pe capete, iar dacă erau de grade diferite împărțirea se realiza pe tulpini, operând reprezentarea succesorală;

- *ascendenții, frații și surorile bune și copiii lor*- în situația în care veneau la moștenire numai ascendenți, ascendentul mai apropiat în grad îi excludea de la moștenire pe cei mai îndepărtați, nefăcându-se deosebire între ascendenții din partea tatălui sau a mamei²⁵. De asemenea, dacă rămâneau numai frați și surori moștenirea se împărțea între aceștia pe capete, iar în situația în care veneau atât ascendenți cât și frați și surori, moștenirea se împărțea tot pe capete între ascendenți, frați și surori²⁶.

- *frații și surorile consangvini sau uterini și copiii lor*- respectiv frați și surori numai după tată sau numai după mamă și copiii acestora;

- *ceilalți colaterali*, neprecizându-se până la ce grad se întinde vocația colateralilor la moștenire, fiind lăsate în vigoare regulile dreptului pretorian care fixau ca ultim grad de rudenie gradul șase și uneori șapte.

Soțul sau soția supraviețuitoare nu făceau parte din nici o clasă de moștenitori, dar subzista vechea dispoziție pretoriană potrivit căreia soțul sau soția aveau vocație la moștenire în lipsa celorlalți moștenitori legali. Excepție o făcea văduva săracă, căreia îi era atribuită o parte din moștenire, care varia în funcție de gradul de moștenire al celor chemați la succesiune, dar nu putea depăși un sfert din patrimoniul succesoral.

7. Succesiunea în vechiul drept românesc

Atunci când oamenii erau împărțiți în obști sătești, acestea exercitau un drept de stăpânire superioară (*dominium eminens*) asupra întregului teritoriu pe care se întindea până la hotarul obștii. Acest teritoriu se afla în stăpânirea devălmașă a tuturor membrilor obștii, excepție de la această regulă făcând-o următoarele bunuri: casele,

²⁵ Exemplu: dacă de pe urma lui *de cujus* au rămas tatăl și doi bunici, unul după mamă și unul după tată, moștenirea urma să fie culeasă de tată ca fiind cel mai apropiat în grad dintre ascendenți de defunct.

²⁶ **VI. Hanga**, *op. cit.*, pag. 319.